

14
21-1001
ՆՈՐ-ԴԱՐ
№ 15
ՏՄՆՆԵՒՈՒԹԵՐՈՐԻ ՏՄՐԻ ՀԻՆՂԱՐԹԻ, 25 ՅՈՒՆԻՍԿԱՐԻ
Տալիկան 10 բուրձի, վեց ամիսը՝ 6 բուրձի, երեք ամիսը՝ 3 բ. 50 կ.,
ամիսը՝ 1 բ., հատով 5 կ.:
Բաժանորդ գրուած են թիֆլիսում միմիայն խմբագրատանը:
Խմբագրութեան հասցեն՝ Тифлисъ, Редакция „Норъ Даръ“
կամ Tiflis, Rédaction „Nor-Dar“
Խմբագրութիւնը բաց է ամէն օր (բացի առաջ օրերէն) ժամը 9-ից
մինչև 2-ը: Ծայտարարութիւններն ընդունուած են ամէն լեզուներով:
Ծայտարարութիւններն բառին 2 կ., լեզուներին համար կը կենսապահուի:

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 15 ՏՄՆՆԵՒՈՒԹԵՐՈՐԻ ՏՄՐԻ ՀԻՆՂԱՐԹԻ, 25 ՅՈՒՆԻՍԿԱՐԻ 1901 ՀԻՆՂԱՐԹԻ, 25 ՅՈՒՆԻՍԿԱՐԻ ՏՄՆՆԵՒՈՒԹԵՐՈՐԻ ՏՄՐԻ № 15

ՆՈՐ-ԴԱՐ

(ՏՄՆՆԵՒՈՒԹԵՐՈՐԻ ՏՄՐԻ)

Քաղաքական-գրական ամսնորոգի թերթը 1901-ին հրատարակուած է թիֆլիսում՝ նոյն վերքով և ծրագրով ամէն օր, բացի տօնօրին հետևող օրերէն:
«Նոր-Դար»-ի տարեկան գինն է 10 բուրձի, վեց ամսուանը՝ 6 բուրձի, երեք ամսուանը՝ 3 բ. 50 կ., թիֆլիսից դուրս՝ ամիսը 1 բ. 50 կ., հատով դուրսը՝ 7 կ., թիֆլիսում 5 կ.:
Բաժանորդ են գրուած միմիայն խմբագրատանը:
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ բաժանորդները վճարուած են տարեկան 40 ֆրանկ:
Ծայտարարութիւններն ընդունուած են և օտար լեզուներով բառը 2 կ., առաջին երեսուցը՝ 4 կովկէկ:
Խմբագրատունը գտնուած է Դաւիթբեկյայ փողոց, տ. № 5
Պոստով «Նոր-Դար»-ի հասցեն Тифлисъ въ Редакціи „Норъ-Даръ“ կամ Tiflis (Caucase), Rédaction du journal „Nor-Dar“.

ԲՈՎԱՆԴԱՅԻՆԹՈՒՆ
—
Առաջնորդողը. — Բառեր, բառեր...
Բառերի կոչումը. — Լուրեր.
4. Պոլսի հայ մամուլը Մատթէոս Մամուրեանի մասին:
Թիֆլիսի կոչումը. — Մոզ-դոկից նամակ Պարսկաստանից, Թաւրիզ:
Քաղաքական. — Անգլիա: Աստուծոյ Ունեւորդ:
Հեռագրի կոչումը. — Արմաւիր քոյ-նը: Տիֆլիսի հոգիի հերթաբեր:
Տեղեկատուութիւններ:
Յայտարարութիւններ:

Թիֆլիս, 24 յունիս 1901 թ.
ԲԱՆԵՐ, ԲԱՆԵՐ...

Մեր մամուլի մէջ, մեր նոր զարգացող հասարակութեան մէջ անպատճառ արեւմտեան նմանութիւնը և լուսաւորուած համարուելու նպատակով շատ բառեր

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՐԹՈՒՆԻ ԲՈՅՆԵՐ

Բերնստեյնը-Բերնստեյն

Դարեկանի ֆրանսիական թարգմանութիւնը

Նորվեգիայի սեպտեմբերի կաղ մուտք տեսնանք պարիսպների մէջ էր ամփոփուած Լեզգիաբազմ փոքրիկ գիւղը: Միապաղաղ և պարզապէս սարահարթը, որի վրայ շինուած էր այդ գիւղը, երկու մասի էր բաժանուած մի հեղեղա-տով, որ աղմուկով, փրփրալի իջնում էր լեռներից, որպէս զի թաղուի լճակի մէջ գիւղից օչ հեռու: Մի օր մի նաւակի մէջ այդ լճի վրայ մի մարդ երեւաց, մի մարդ, որ առաջին բնակութիւնը հաստատեց այդ հովտի մէջ: Նրա անունն էր Անդր և գիւղի այժմեան բնակիչները նրա սերունդն են: Ոմանք պնդում էին, թէ նա մարդասպան թուրքերի պատճառով էր ստիպուած և գիւղ փախչելի այդ անապատ մենարանը և թէ այդ պատճառով նրա սերունդը, գիւղի բնակիչներն այնպիսի մաշկ գէւ-քեր ունէին: Բայց ուրիշներն այդ մաս-լով թիւնը վերաբերում էին բարձրագոյն ժայռերին, որոնց շնորհիւ նոյն իսկ

և բառերից կազմուած դարձուածքներ են գործածուած, որոնց միտքն իրենց՝ այդ բառերը գործածողներին համար իսկ պարզ չէ, անհասկանալի է:
Այդ մասին մենք քանի և քանի անգամ, շատ տարիներ առաջ խօսել և ցանկնով նկատել ենք, որ չհասկացուած բառերն ու անպատճառ արեւմտեան նմանութիւնը և (առերես) լուսաւորուած համարուելու ախտը մշտ-քերը չփոխուած է և այդպիսով խանգարում է մեր ժողովրդի, մանաւանդ մատաղ սերնդի կա-նոնաւորապէս և գիտակցաբար զարգանալու գործը:
Այսպէս՝ կրկնում են «պահպա-նողական», «պատմամիտ», «արմա-տական» և նման բառեր. ամեն մի ծանրաբարոյ գրագէտ իրեն պահանջողական է համարում, ամեն մի թուրքալի՝ ազատամիտ, մի-ջազգային-տիրացուն՝ արմատա-

Թուրքանու Սկրաշի տօնի օրը, — որ ամենաերկար օրն է տարւած մէջ, — արե-գակի ճառագայթները չէին կարողանում թափանձել հովտի մէջ երկրային ժամը հինգից յետոյ:
Այդ գիւղի գիւղին մի արծուի բոյն էր կախուած ամենաբարձր սեպագած ժա-ռի ծայրից Ամեն տարի նկատուած էին մի կը սքըլ, որ նստում էր ձախի վրայ, լայց դեռ ոչ ոք չէր կարող մագ-ցել մինչև բ. յնը: Արծուի շատ յաճախ ճակրում էր գիւղի վերեւ և երբեմն տանում էր այստեղից մի գառ, այնտե-ղից մի ուլ: Նոյն իսկ մի անգամ նա վրայ հասաւ մի փոքրիկ երեխայի ու տարաւ: Գիւղացիք դժգոյն, որ այլ ևս ապահովութիւն չկայ, քանի որ հոգը թաշտենները բնակում են իրենց ան-ոթի, անձեռնմխելի բոյնի մէջ:
Գիւղացիների միջև զբոյց էր պտտում, — շատ տարբէ և անցել այն օրից, — թէ երկու եղբայրներ վճռել են հասնել բոյնի և ցրի տալ: Ինչ էր եղել, ինչ էր եղել, յայտնի չէ: Բայց այժմ ոչ ոք չէր համարձակուած այդ գործը վերսկսել:
Երբ գիւղում երկու հոգի միմեանց պատահում էին, խօսում էին արծուի բոյնի մասին ու նայում էին վերեւ: Գի-տէին, թէ տարւածն ո՞ր վայրկեանին են վերադառնում գիւղացիք թուրքները,

կան, թէպէտև դրանք բոլորն էլ իրենց հակումներով և զատողու-թեամբ իսկապէս նման են մի-մեանց այնպէս, ինչպէս մի ձուռն նման է միւսին, և իրենց ուղեղը կաշկանդուած է ասիական-բռնա-պետական բնադրուածքներով, և դրա համար էլ դրանք ամենքը միա-սին կեանքում գործում են այն և այնպէս, ինչ և ինչպէս որ դը-րանց աշխարհ բերող ծնողներն են գործել, թէպէտև այդ ծնող-ներն իրենց ժամանակին ոչ պահ-պանողական էին, ոչ աղատա-միտ, ոչ էլ արմատական:
Այսպէս՝ մեր մամուլի և հասա-րակութեան մէջ գործ են ածուած «կղերական», «կղերական ուղղու-թիւն», «կղերական թերթ» բառե-րը, առանց հասկանալու բառի միտքը: Այդպիսի անհասկացու-թեամբ միայն մտքի չփոխու-թիւն է առաջ դալիս:
«Կղերական ուղղութիւն», «կղ-երական թերթ» բառերն ըն-դարձակ մտքով ընդունելով պա-րունակում են իրենց մէջ կղե-րի քաղաքականութիւնը, որով նա իւր ձգտումներն առաջ է տանում դիմադրելով և մար-տնշելով գլխաւորապէս քաղա-քական այս և այն կուսակցու-թեան նպատակների դէմ, գլխա-ւորապէս մարմնաւոր իշխանու-թեան հակառակ: Արեւմտ, ինչ-պէս տեսնում ենք, կղերական ուղղութիւնն այնպիսի մի ուղղու-թիւն է, որ մեր մէջ գոյութիւն չունի և չի էլ ունեցել:
«Կղերական ուղղութիւն», «կղե-

ւր կէտերի վրայ են յարձակուած, որքան շարք են հասցրել երկրին և թէ ովքեր են այն յանգուցն մարդիկ, որոնք փո-ծել են բարձրանալ մինչև նրանց բոյնը և կուրստի են մատնել:
Չէնց որ գիւղի երեխան ոկում էր ոտը գիւղինը բռնել ու ման գալ, նա իսկոյն վարժուած էր մագլցել ծառերը և ժայռերը, որպէս զի մի օր կարող լինի հասնել բոյնին ու ցրել տալ, ինչ-պէս մի ժամանակ երկու եղբայրներն ա-րել էին:
Այն միջոցին, որ մեր պատմութիւնը կատարում էր, գիւղի մէջ ամենաբաշ-ու կայտառ մանուկն անուանում էր Լէյֆ: Նա Անդրի սերունդից չէր: Նրա մագլցելը գնաւոր էին և աշքերը մանր: Միտում էր խաղի ու միշտ շարժման մէջ էր: Իւր ամենաշնորհ մանկութեան օրից նա յայտարարել էր, որ վաղ թէ ոչ ինքը պէտք է հասնի մինչև արծուի բոյնը: Ճշմարտան առած, պառաւ մար-դիկ մտածում էին, թէ նա շատ լաւ կանէ, որ այդքան շատ չպարծնայ: Բայց այդ ծաղրը նրան աւելի էր գրգը-ռում և այդ եղաւ պատճառը, որ նա չտպանեց մինչև իւր մարմնի բոլորովին ամրանալն ու մի օր մտադրուեց բարձ-րանալ ու ցրել տալ արծուների բոյնը:
Դա մի գեղեցիկ կերակի առաւտ էր, ամառուան սկզբին: Բոյնի փոքրիկ ա-

րական թերթ» իրենց նեղ ու բուն մտքով առած՝ նշանակում են մի ուղղութիւն, մի թերթ, որ պահ-պանում և պաշտպանում է կղե-րի, հոգեւորականութեան շահերը և նրա բուն ընթացքը՝ հոգեւո-րականութեան շահերը գերադա-սելով միւս դասակարգերի, աշ-խարհականների շահերին:
Ընդարձակ և նոյն իսկ նեղ մտքով առած՝ մեր մէջ գոյութիւն չունի ոչ կղերական ուղղութիւն, ոչ կղերական թերթ:
Նոյն իսկ էջմիածնում լոյս տեսնող «Արարատ» թերթը, որ-բան մեզ յայտնի է, «կղերական» բառի նեղ մտքով իսկ կղերա-կան թերթ չէ և անշնորհ է գտնուել պաշտպանելու հայոց հոգեւորականութեան շահերը, թէ-պէտև դա իւր իրաւունքն էր և պարտաւորութիւնը:
Արդ, եթէ էջմիածնի բերան «Արարատ»-ն իսկ կղերական ուղ-ղութիւն չունի, և լոյս են տեսել «Արարատ»-ի մէջ մինչև անգամ լիբերալ յօդուածներ, իմն յար-ձակումներ հայոց եկեղեցու դէմ, էլ ուրեղ որոնք և գտնենք մեր մէջ կղերական ուղղութիւն...
Բայց, ինչպէս տեսնում ենք, կղերական բառը մի զօրաւոր գէնք է, որով զինուած են մեր մէջ նոր և միշտ նոր լոյս ընկնող «հրապարակասոսներ»:
Բայց նոր չէ, բաւականին եր-կար ժամանակ է, որ մեր մի-ջազգային տիրացուներն եկեղե-ցին, կրօնը և հոգեւորականութիւ-նը միմեանց հետ չփոխելով՝ կը-ղերական են անուանում նրանց,

ծովիները քիչ ժամանակ առաջ պիտի ձուրց դուրս լինէին եկած: Անգլիս ամ բոլոր հաւաքուած էր ժայռի ստորոտում, ամենքը լսել էին Լէյֆի յանգուցնութեան լուրը: Պառանքներն ասում էին «ոչ», իսկ երկտառադրները — «այո»: Իսկ Լէյֆը, որ սովորութիւն ունէր ոչ ոքի չսեղու, ըս-պաւում էր միայն այն վայրկեանին, երբ էր արծուի կրկնի ձագերին և կըհե-ռանայ բոյնից:
Իսկոյն, մի քանի ոտիկներից յետոյ, նա հասաւ մի ծառի, որ մի քանի տո բարձր էր գետնից ու խաչաձև ընկած էր ժայռի բացուածքի մէջ, և այդ ծա-ռի ճիւղերի օգնութեամբ կարողացաւ մագլցել: Փոքրիկ քաղերը նրա ոտքերի տակից դուրս էին պրծնում և գլորում... Գարեհի ու հոգն սկսել էին սահել...
Զօրս կողմը տիրում էր հանգիստաւ լը-նութիւն: Միայն լուում էր հեղեղատի խուլ որոտումն այն տեղից, ուր նա թափում էր լճի մէջ: Քարաժայռը գը-նալով աւելի սեպանում էր ու սահում էր դառնում: Երբեմն Լէյֆը կատուի պէս մնում էր մի ձեռով կախուած ու ոտի համար տեղ էր փնտռում ու չէր գտնում յենարան: Հանդիսատեսները, մանաւանդ կանայք սարսափով դարձնում էին իրենց երեսները և առում էին, թէ այդ յանգու-գըն մանուկը երբեք այդպիսի գոյութիւն չէր անի, եթէ նրա ծնողները ողջ լի-

ովքեր որ պաշտպանում են հայոց եկեղեցին բողոքական ոտնձգու-թեանց և հաւատորոշութեան դէմ:
Այս մի քանի վիտորուլիւններն անկու առիթ տուեց մեզ այն հանգամանքը, որ տեղւոյս ուսում մի թերթում հանգուցեալ Մատթէոս Մամուրեանի մասին գե-տեղուած մի նկատողութիւն կար, որի մէջ թէպէտև չէ ասուած, թէ Մամուրեանը նոյն իսկ մի որեւէ հասարակ տեղ լինի բռնած մեր հայոց գրականութեան և մամուլի մէջ, բայց չեղտուած է, որ նա «Կուռնկ»-ի աշխատակից է եղել և միշտ պատկանել է կղերական-պահպանողական ուղղութեան:
Նոր իմացանք, որ «Կուռնկ»-ը կղերական թերթ է եղել, նոր իմացանք, որ հանգուցեալ Մա-մուրեանը կղերական է եղել, ու-րեմն և նրա երկարամեայ գոր-ծունէութիւնը նուիրուած է եղել կղերի շահերին և կղերական ուղ-ղութեան, ինչպէս և «Արեւելեան մամուլ»-ը կղերականութեան բե-րան է եղել:
Մենք շատերի համար մի նոր բան կասենք և կըվերջացնենք, թէպէտև մեզ համար շատ հին է: Հանգուցեալ Մատթէոս Մա-մուրեանի այս կամ այն մտքի դէմ կարող ենք լինել, նրա գը-րած այս կամ այն յօդուածի մէջ արած առաջարկութիւնների հետ կարող ենք համաձայն չլինել, բայց մեր մէջ տարին տասներ-կու ամիս գովուած, փառաբա-նուած, մինչև երկինք բարձրաց-րած հրապարակասոսները թէ գիտութեամբ, թէ լեզուագիտու-

նէին: Բայց Լէյֆը միշտ մի նոր յենա-րան էր գտնում, միշտ նորը փնտռելով, երբեմն ոտով, երբեմն ձեռքով: Մի վայր-կեան ոտը մնաց տատառուելիս օդի մէջ, Լէյֆը օտոնց... Բայց իսկոյն նա վերա-կանգնեց հաւատարակութիւնը և շա-րունակեց իւր գործը: Ներքուստ գըտ-նողները լսում էին նրա հնչեց ու ծանր շնաւորութիւնը:
Այդ միջոցին մի բարձր երկտառաւոր աղջիկ, որ ամենքից հեռու մի կողմն էր նստած մի քաղի վրայ, վեր կացաւ: Նրա անունն էր Թահմար, և ամենքը գի-տէին, որ նա դեռ մանկական հասակում նշանուած է Լէյֆի հետ, թէ և Լէյֆը գիւղի սերնդից չէ: Թահմարը իւր երկու ձեռները տարածեց գէպի նրա կողմը և աղաղակեց:
— Լէյֆ, Լէյֆ, ինչո՞ւ ես այդ անում: Ամենքը դարձան աղկալ կողմը. նրա հայրը մոտեցաւ նրան. բայց նա հօրը չհամաշնչեց, այնպէս էր աշքերը չուի գէպի վեր:
— Ի՞նչ, Լէյֆ, — շարունակեց նա պա-ղատաբար, — Ի՞նչ էր ինձ համար, որին դու սիրում ես. ինչ գործ ունիս այնտեղ, վերեւում...
Երեւում էր, թէ Լէյֆն ինչպէս տա-տանում է... Նա մի կամ երկու բոպէ կանգ առաւ... Ապա վճռապէս շարունա-կեց մագլցել: Երեւում էր, որ նրա ոտն

սել թէ այն
 բնից առաջ
 րեանի գոր
 կետ առ կ
 դրութեան
 բազմաթիւ
 անդրդու
 նութիւնն
 րեան հլած
 րուն աթթ
 փոխած իր
 իր ոճը և
 շէ հնուան
 նը քննադ
 մաքրութիւ
 շէ Մամուր
 ուր հանգս
 ռիւսացի
 Մամուր
 րախնութ
 քան մեծ
 նունն ու
 նօթի հղա
 րինք երկ
 սաղարթի
 իր յորեմ
 հաստաւ
 նուիցաւ,
 կան և կր
 մեծ հանր
 ու զնահ
 ցոյցներ ս
 Մամուր
 Մամուր
 ալի խորը
 կուտան
 տընք, ու
 ծուպատ
 սափուկ
 տիարդու
 մտաւոր
 շղոհնց
 և ինչ հ
 հու, ու
 օրերէն
 մի գրիչ
 նկար
 զարհա
 իր հմտ
 ձիւրքը,
 արժանի
 այն ընդ
 կրանքի
 բուն կ
 լուն հո
 նամայ
 հոկոսմ
 Պոստ
 մանաւ
 պէս թ
 երբ ամ
 մուտա
 ունեւա
 տանին
 տիարա
 կազրի
 դիւնաշ
 րութեան
 տեղոս
 ինչպէս
 յիւնեւ
 օտար
 մէջ Մ
 նեւայ,
 րէրէ մ
 շչաւի
 յապէս
 տեան
 անդր
 ցուց
 հաւի
 կը թ
 տեան
 օրերն,
 իսկ ը
 ասպա
 առն

—«Berl. Tag.», 1. հունիսի թղթակի
հաղորդում է, որ գերմանական նա-
տարմիկ Վիկտորիա թագուհու թաղմ
հանդեսին ունեցած մասնակցություն
Անգլիայում մեծ տպաւորութիւն է գ-
ծել. առանձնապէս ուշադրութիւն
տալով տնային ու իշխանական

Типографія А. И. Петрова, Голов. пр., № 12 Телефонъ 387